

Opetus- ja kulttuuriministerio

Undervisnings- och kulturministeriet

Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet

Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämissuorhülle

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:18

Tuuli Miettunen

Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet

Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen
opetuksen kehittämistyöryhmälle

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuri ministeriö

© 2021 tekijät ja opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN pdf: 978-952-263-849-6

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen nykytilanne ja kehittämistarpeet

Selvitys saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2021:18
Julkaisija Opetus- ja kulttuuriministeriö

Teema

Koulutus

Tekijä/t Tuuli Miettunen
Kieli Suomi

Sivumäärä

37

Tiivistelmä

Tämän selvityksen tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa saamen kielet ja saamelaisen kulttuurin huomioivista sosiaali- ja terveysalan koulutuksista ja koulutustarpeista. Pula saamenkielisestä ja kulttuurisesti osaavasta sosiaali- ja terveysalan henkilöstöstä on yksi keskeinen syy siihen, miksi saamenkieliset ja saamelaisen kulttuurin huomioivat sosiaali- ja terveyspalvelut eivät toteudu lainsäädännön edellyttämällä tasolla. Selvityksessä käydään läpi aiempien koulutusten toteuttamistapoja ja kehittämistarpeita. Niiden pohjalta selvityksessä pohditaan, miten nykyisiä koulutusmahdollisuuksia voitaisiin kehittää ja mitä uusia ratkaisuja tarvittaisiin, jotta sosiaali- ja terveysalalle saataisiin riittävästi saamenkielistä ja kulttuurisesti osaavaa henkilöstöä. Selvityksessä esitellään seitsemän mahdollista ratkaisua saamenkielisen ja kulttuurisesti osaavan sosiaali- ja terveysalan henkilöstön määrän lisäämiseen. Selvitys on osa opetus- ja kulttuuriministeriön asettamaa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisryhmän työtä.

Asiasanat

koulutus, alkuperäiskansat, saamelaiset, sosiaali- ja terveysalueet, koulutustarve, sosiaaliala, terveysala, saamen kieli, kielelliset oikeudet, kielen elvytys

ISBN PDF 978-952-263-849-6
Asianumero VN/1125/2021

ISSN PDF 1799-0351
Hankenumero OKM015:00/2020

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6>

Nuläget och utvecklingsbehoven i fråga om utbildningen av samiskspråkig social- och hälsovårdspersonal:

Redogörelse till arbetsgruppen för utvecklingen av de samiska undervisningen i och på samiska

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:18	Tema	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Författare	Tuuli Miettunen	
Språk	Finska	Sidantal 37
Referat <p>Syftet med denna redogörelse är att producera aktuell information om den utbildning och de utbildningsbehov inom social- och hälsovården som beaktar de samiska språken och den samiska kulturen. Bristen på social- och hälsovårdspersonal med kunskaper i de samiska språken och om den samiska kulturen är en av de centrala orsakerna till att social- och hälsovårdstjänster som beaktar de samiska språken och den samiska kulturen inte fullgörs på det sätt som krävs i lagstiftningen. I redogörelsen har man granskat tidigare sätt att genomföra utbildningar och de utvecklingsbehov som framkommit i samband med dem. Utifrån detta har man dryftat hur de nuvarande utbildningsmöjligheterna kan utvecklas och hurdana nya lösningar som behövs för att man ska få tillräckligt med samiskspråkig personal med kulturellt kunnande till social- och hälsovårdsbranschen. I redogörelsen presenteras sju möjliga lösningar för att öka mängden social- och hälsovårdspersonal med kunskaper i de samiska språken och om den samiska kulturen. Redogörelsen är en del av det arbete som utförts av en arbetsgrupp för utvecklingen av de samiska undervisningen i och på samiska som tillsatts av undervisnings- och kulturministeriet.</p>		
Nyckelord	utbildning, urfolk, samer, social- och hälsovårdsområden, utbildningsbehov, socialsektorn, hälsovårdsbranschen, samiska, språkliga rättigheter, språkrevitalisering	
ISBN PDF	978-952-263-849-6	ISSN PDF 1799-0351
Ärendenummer	VN/1125/2021	Projektnummer OKM015:00/2020
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6	

The current state and development needs of educating Saami-speaking social welfare and health care personnel
Report to the working group on developing teaching of and in the Saami languages

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2021:18	Subject	Education
Publisher	Ministry of Education and Culture	
Authors	Tuuli Miettunen	
Language	Finnish	Pages 37

Abstract

The objective of this report is to produce up-to-date information on education programmes for the social and health care sector in which the Saami languages and culture are addressed as well as on the needs for such education. The shortage of Saami-speaking and culturally competent social and health care personnel is one of the key reasons for the failure to deliver social and health services which are provided in the Saami language and take the Saami culture into account as required by legislation. The report gives an overview of the implementation modes and development needs of previous education programmes. On this basis, it discusses the possibilities to develop the current educational offering and the new solutions that would be needed to provide adequate numbers of culturally competent personnel who speak the Saami language for the social and health sector. The report presents seven possible solutions to increasing the number of social and health care personnel who are proficient in the Saami language and culturally competent. The report is part of the efforts of the working group on developing teaching of and in the Saami languages appointed by the Ministry of Education and Culture.

Keywords education, indigenous peoples, the Saami, social and health care areas, need for education, social welfare sector, health care sector, Saami language, linguistic rights, language revival

ISBN PDF	978-952-263-849-6	ISSN PDF	1799-0351
Reference number	VN/1125/2021	Project number	OKM015:00/2020

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6>

Sämikielâlij sosiaal- já tiervâsvuodâsyergi pargei škovlim tááláš tile já ovdedemtáárbuh Čielgiittâs sämikielâi já sämikielâlii máttááttâs ovdedempargojuávkun

Máttááttâs- já kulttuurministeriö almostitmeh 2021:18		Teema	Škovlim
Almostittee	Máttááttâs- já kulttuurministeriö		
Rähteeh	Tuuli Miettunen		
Kielâ	Suomi	Sijđomeeri	37
Čuákánkiäsu			
<p>Taan čielgiittâs ulmen lii pyevtittid äägitäsásii tiäđu sämikielâid já sämikulttuur huámmášumán vâldee sosiaal- já tiervâsvuodâsyergi škovlimijn já škovlimtáárbuin. Vänivuotâ sämikielâlijn já kulttuurlávt mättee sosiaal- já tiervâsvuodâsyergi pargein lii ohtâ tehálâš suijâ toos, ete sämikielâliih já sämikulttuur huámmášumán vâldee sosiaal- já tiervâsvuodâpalvâlusah iä olášuu ton tääsist, maid lahâasâtem váátá. Čielgiittâsâst kiedâvuššojeh ovdebij škovliittâsâi olášuttemvyevih já ovdedemtáárbuh. Tai vuáđuld čielgiittâsâst suogárdálloo, ete maht puávtáččii ovdedid táálâid škovlimmáhđulášvuodâid já magareh uđđâ čuávduseh onnuuččii, vai sosiaal- já tiervâsvuodâsyergi finniččij tuárvi sämikielâlijd já kulttuurlávt mättee pargeid. Čielgiittâsâst oovdânpuáhtojeh čiččâm máhđulâš čuávdusid sämikielâlii já kulttuurlávt mättee sosiaal- já tiervâsvuodâsyergi pargeemere lasseetmân. Čielgiittâs lii uási máttááttâs- já kulttuurministeriö asâtem sämikielâi já sämikielâlii máttááttâs ovdedemjuávhuh pargo.</p>			
Äššisäänih		škovlim, algääalmugeh, sämmiliih, sosiaal- já tiervâsvuodâkuávluh, škovlimtárbu, sosiaalsyergi, tiervâsvuodâsyergi, sämikielâ, kielâliih vuoigâdovuodâh, kielâ iäláskitem	
ISBN PDF	978-952-263-849-6	ISSN PDF	1799-0351
Äššinummeer	VN/1125/2021	Hahânummeer	OKM015:00/2020
Almostittem čujottâs	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6		

Sámegiela sosiála- ja dearvvašvuoda suorggi bargoveaga skuvlema dálá dilli ja
ovddidandárbbut
Čilgehus sámegiela ja sámi oahpahusa ovddidanbargojovkui

Oahpahu- ja kulturministeriija almmustahttimat 2021:18		Temá	Skuvlejupmi
Almmustahtti	Oahpahu- ja kulturministeriija		
Dahkkit	Tuuli Miettunen		
Giella	Suomi	Siidomearri	37
Čoahkkáigeassu			
<p>Dán čilgehusa ulbmilin lea buvttadit áigeguovdilis dieđu sosiála- ja dearvvašvuoda suorggi skuvlemiin ja skuvlendárbbuin, mat váldet vuhtii sámegielaid ja sámi kultuvrra. Vátni sámegiela ja kultuvrralaččat máhtolaš sosiála- ja dearvvašvuoda suorggi bargiin lea okta guovddášsivva dasa, man dihte sosiála- ja dearvvašvuoda bálvalusat, mat váldet vuhtii sámegielaidda ja sámi kultuvrra, eai ollašuvva láhkaásaheamis gáibiduvvon vuogi mielde. Čilgehusas giedahallojuvvojit ovddit skuvlemiidda ollašuttinvuogit ja ovddidandárbbut. Daid vuođu čilgehusas suokkarduvvo, mot dáláš skuvlenvejolašvuodas sáhtáše ovddiduvvot ja mat ođđa čovdosiid dárbbasuvvoše, vai sosiála- ja dearvvašvuoda suorgái oččojuvvoše doarvái bargit, geat máhttet sámegiela ja dovdet sámi kultuvrra. Čilgehusas ovdanbuktojuvvojit čieža vejolaš čovdosa sámegiela ja kultuvrralaččat máhtolaš bargiid meari lasihepmái. Čilgehus lea oahpahu- ja kulturministeriija ásahan sámegielaid ja sámegiela oahpahusa ovddidanbargojoavkku barggu oassi.</p>			
Áššesánit	skuvlen, eamiálbmogat, sápmelaččat, sosiála- ja dearvvašvuoda guovllut, skuvlendárbu, sosiálasuorgi, sámegiella, gielalaš vuoigatvuodas, giela ealáskahttin		
ISBN PDF	978-952-263-849-6	ISSN PDF	1799-0351
Áššenummir	VN/1125/2021	Fidnonummir	OKM015:00/2020
Almmustahttima čujuhus	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6		

Sää'mkiöllsaž sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rij tuâjjlažkää'dd škooultõõzz ânn'jõžvue'kk da õõu'deemtaarb

Čiõlgtõs sää'mkiõli da sää'mkiöllsaž mätt'tõõzz õõu'deemtuâjj-jou'kkē

Mätt'tõs- da kulttuurministeria čõõdtõõzz 2021:18 Čõõdteei		Tee'mm	Škooultõs
Mätt'tõs- da kulttuurministeria			
Tuejjei Kiõll	Tuuli Miettunen Suomi	Seiddmie'rr	37

Õ'htekeässmõš

Tân čiõlgtõõzz mie'rren lij puu't'ed ääi'jtäss'saž teäđ sää'mkiõlid da sää'm kulttuur lokku va'lddi sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rij škooultõõzzin da škooultõstarbin. Vää'nn sää'mkiöllsaž da kulttuurlânji siltteei sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rij tuâjjlažkää'ddest lij õhtân kõskksaž mäinnan tõõzz, mõõnn diõtt sää'mkiöllsa da sää'm kulttuur lokku va'lddi sosiaal- da tiörvâsvuõttikääzkkõõzz jie tiõuddu lää'jjiõttummuž kai'bbjem tää'zzest. Čiõlgtõõzzâst mõõnât čõõđ ääi'jab škooultõõzzi čõõđtemnaa'lid da õõu'deemtaarbid. Tõi vuâđald čiõlgtõõzzâst smiõttât, mõõnn nalla ânn'jõž škooultõemvuei'ttemvuõdid vuaitčeš õõu'deed da mõi'd odđ čäuddmõõžžid taarbše'ceš, što sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rijest vuäžžčeš nokk jiânai sää'mkiöllsaž da kulttuurlânji siltteei tuâjjlažkää'dd. Čiõlgtõõzzâst čuâjtõõlât čiččâm vuei'tlvaž čäuddmõõššâd sää'mkiöllsaž da kulttuurlânji siltteei sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rij tuâjjlai meä'r lâä'zztumšä. Čiõlgtõs lij vue'ssen mätt'tõs- da kulttuurministeria šiotteem sää'mkiõli da sää'mkiöllsaž mätt'tõõzz õõu'deemjoouk tuâjjast.

Ä'sš-sää'n

škooultõs, algmeer, sä'mmla, sosiaal- da tiörvâsvuõttisue'rij, škooultõstarbb, sosiaalsue'rij, tiörvâsvuõttisue'rij, sää'mkiõll, kiõl'laž vuõiggädvuõđ, kiõl jealltummuš

ISBN PDF Ä'sšnâamar	978-952-263-849-6 VN/1125/2021	ISSN PDF Ha'ŋkkõsnâamar	1799-0351 OKM015:00/2020
Čõõdtõõzz adrõs	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-849-6		

Sisältö

1	Johdanto	10
2	Selvityksen tavoitteet ja tekotapa.....	12
3	Saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluissa	14
4	Saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tarve	15
4.1	Aiemmat selvitykset.....	15
4.2	Tulevaisuuden tarpeet.....	19
4.3	Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden koulutustarpeiden arviointi luotettavasti	21
5	Aiemmin toteutetut koulutukset saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kouluttamiseksi.....	24
5.1	Olemassa olevat koulutusrakenteet saamen kielten ja kulttuurin näkökulmasta ..	24
5.2	Uusien työntekijöiden kouluttaminen alalle erillisillä hankkeilla	26
5.3	Alalla olevien työntekijöiden täydennyskouluttaminen.....	27
5.4	Muut saamen kielten koulutukset.....	28
6	Saamenkielisen ja saamelaisen kulttuurin huomioivan sosiaali- ja terveysalan koulutuksen järjestämismallien arvioiminen.....	29
7	Pohdinta	36
	Lähteet.....	37

1 Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 6.2.2020 saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän. Työryhmä tarkastelee saamenkielisen varhaiskasvatuksen, saamelaiden kulttuuri- ja kielipesätoiminnan, saamelaisopetuksen ja -koulutuksen tilaa. Lisäksi työryhmä selvittää saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeita. Sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeet liittyvät läheisesti työryhmän käsittelemisiin muihin aiheisiin: saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutus on jatkumoa saamenkieliselle varhaiskasvatukselle, kielipesätoiminnalle ja saamelaisopetukselle peruskoulussa ja toisen asteen oppilaitoksissa.

Aiempien selvitysten perusteella (ks. esim. Arola 2021, Pasanen 2016, Lehtola & Ruotsala 2017, Heikkilä et al. 2013) tiedetään, että saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä on aivan liian vähän. Henkilöstön vähyyden takia saamelaisten potilaiden ja asiakkaiden oikeudet omakieliseen palveluun eivät toteudu. Pahimmillaan saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön puute voi vaarantaa myös potilasturvallisuuden, jos hoitohenkilökunta ja saamenkielinen potilas eivät pysty kommunikoimaan (Arola 2021, 56). Saamelaiskäräjät on useaan otteeseen muistuttanut tilanteen vakavuudesta (ks. esim. Lehtola & Ruotsala 2017), ja siihen ovat kiinnittäneet huomiota useat kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet, muun muassa YK:n kaikkinaista naisten syrjinnän poistamista käsittelevää yleissopimusta valvova komitea suositteli vuonna 2014 Suomea ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että saamelaisnaisille tarjotaan asianmukaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, mukaan lukien äitiyshuolto. Euroopan neuvoston ministerikomitea, joka valvoo Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva yleissopimusta, on antanut vuonna 2018 suosituksen Suomelle ryhtymään lisätoimiin varmistaakseen saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuutta. Euroopan neuvoston ministerikomitea on jo aikaisemmin kiinnittänyt huomiota saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuteen ja suositellut Suomen valtiota toteuttamaan lisätoimia saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saamiseksi. Euroopan neuvoston ministerikomitea, joka valvoo Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimuksen toimeenpanoa, on vuonna 2020 suositellut Suomen valtiolle, että saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluissa määritellä saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Komitean mukaan näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat. Lisäksi viranomaisten olisi arvioitava saamenkielisten palvelujen tarve, ja tarvittaessa harkittava tiettyjen saamenkielisten palvelujen tarjoamisen tukemista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle. Euroopan neuvoston

ministerikomitea suositteli myös vuonna 2017, että Suomi tehostaa pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen ensimmäisellä kielellä ja erityisesti saamen kielellä.

Tämän selvityksen tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa saamen kielet ja saamelaisen kulttuurin huomioivista sosiaali- ja terveysalan koulutusten toteuttamistavoista, keskeisistä kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista. Selvitys tarkentaa, mitä ongelmia aiempaan ja nykyiseen koulutustarjontaan liittyy, ja miten koulutusmahdollisuuksia voisi kehittää, jotta saamen kieliin ja kulttuuriin liittyviin osaamistarpeisiin voitaisiin vastasta paremmin yhtäältä täydentävän koulutuksen kautta räätälöitävinä toimenpiteinä ja toisaalta pitkän aikavälin pysyvinä, rakenteellisina ratkaisuin. Selvityksen näkökulma on käytännönläheinen. Tavoitteena on tuottaa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisryhmälle riittävästi tietoa eri mahdollisuuksista kouluttaa saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä, jotta työryhmä voi esittää käytännön toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi.

2 Selvityksen tavoitteet ja tekotapa

Tämän selvityksen tavoitteet voidaan jakaa neljään osaan. Kussakin osassa on omia tarkentavia alakysymyksiä, joihin selvitys pyrkii myös vastaamaan.

1 Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tarve.

Mille saamenkielisille sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille on juuri nyt suurin tarve saamelaisyhteisön näkökulmasta? Miten saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja jo alalla työskentelevien täydennyskoulutustarpeesta kerätään jatkossa luotettavaa tietoa pitkällä aikavälillä?

2 Millaisia malleja saamenkielisten sote-ammattilaisten koulutukseen on aiemmin kokeiltu?

Tietoa hyvistä ja toimivista ratkaisuista sosiaali- ja terveysalan koulutusten osalta, joissa onnistuttu huomioimaan saamen kielten ja kulttuurinmukaisen osaamisen kehittäminen. Miten aiemmat koulutukset on toteutettu lainsäädännön, rahoituksen ja vastuiden näkökulmasta, ja millaisia tuloksia niillä on saavutettu. Katsauksen painopiste on Suomessa toteutetuissa koulutuksissa.

3 Saamenkielisen ja saamelaisen kulttuurin huomioivan sosiaali- ja terveysalan koulutuksen kehittämistarpeet nopealla aikataululla ja pitkällä aikavälillä.

Kehittämistarpeita tarkastellaan neljästä näkökulmasta:

1. opiskelijavalinnat
2. sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten saamen kielten taitoa ja saamelaisen kulttuurin huomioivia työmenetelmiä tukevan koulutussisällön rakentaminen alalle kouluttautuville
3. täydennyskoulutukset alalla jo oleville saamenkielisille ammattilaisille
4. täydennyskoulutukset alalla jo oleville suomenkielisille ammattilaisille

4 **Monitoimijaisen yhteistyömallin toteuttamismahdollisuuksien arvioiminen saamenkielisen ja saamelaisen kulttuurin huomioivan sosiaali- ja terveysalan koulutuksen järjestämisessä.**

Selvityksen neljä tavoitetta ja niiden alakysymykset piirtävät kuvaa laajasta, monitahoisesta ilmiöstä. Sosiaali- ja terveysalan työtehtävien määrä on laaja, ja koulutuspolut alalle moninaisia. Tässä selvityksessä pyritään löytämään sellaisia saamen kielet ja kulttuurin huomioivia koulutuspolkuja alalle, jotka tavoittaisivat mahdollisimman suuren määrän alan opiskelijoita ja työntekijöitä, ja jotka toisaalta vastaisivat saamelaisyhteisön itse esiin nostamiin tarpeisiin.

Tämän selvityksen tekemiseen on varattu aikaa helmikuu 2021. Tiukan aikataulun takia selvityksen pääasiallisena lähteenä toimivat aiemmin tuotetut kirjalliset tutkimukset, raportit ja selvitykset. Aiempia tutkimuksia, raportteja ja selvityksiä aiheesta on tehty, mutta ne ovat useimmiten olleet jonkin erillisen projektin osia. Olemassa oleva tieto päätöksenteon kannalta pirstaloitunut eri lähteisiin ja vaikeasti saavutettavissa. Tämän selvityksen tavoitteena on yhdistellä olemassa olevaa tietoa, jotta tilanteesta saadaan kattava kokonaiskuva päätöksenteon tueksi. Aiemmistä selvityksistä on saatu tietoa erityisesti saamelaisten palvelukokemuksista, saamenkielisten työntekijöiden itse esiin nostamista koulutustarpeista, sekä palveluja järjestävien kuntien esiin nostamista ongelmakohtista. Aikataulusyistä näitä asioita ei ollut mahdollista selvittää uudestaan tätä selvitystä varten vaan näiden näkökulmien osalta on hyödynnetty aiempia tutkimuksia, selvityksiä ja raportteja.

Selvityksen painopisteenä on käytännön ratkaisujen löytäminen ja siksi aiempien tutkimusten, raporttien ja selvitysten tietoja on täydennetty pyytämällä kohdennetusti lisätietoja sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksilta. Vaikka tarve huomioida saamen kielet ja saamelainen kulttuuri on valtakunnallinen, oppilaitoksilta pyydettiin lisätietoja erityisesti Lapin ja Oulun alueen oppilaitoksilta. Nämä olivat ennakkotiedon mukaan niitä oppilaitoksia, joissa todennäköisimmin aiempien yhteistyöverkostojen tai lainsäädännön takia olisi huomioitu saamen kielet ja kulttuuri. Kirjallisten lähteiden ja organisaatioille kohdennettujen lisätietopyyntöjen lisäksi selvitystyötä varten on haastateltu sähköpostitse muutamia saamelaisia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia ja opiskelijoita liittyen heidän omiin opiskeluaikaisiin kokemuksiinsa saamen kielten opintojen yhdistämisestä sosiaali- ja terveysalan opintoihin. Näitä haastatteluja on käytetty taustamateriaalina, jonka avulla oppilaitoksille on pystytty suuntamaan tarkempia lisätietokysymyksiä liittyen opintojen käytännön järjestelyihin.

3 Saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluissa

Saamelaisten kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluissa perustuvat Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:ään, joka turvaa saamelaisille oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Saamen kielilaki (1086/2003) turvaa saamelaisten oikeuden käyttää omaa kieltään viranomaisissa, ja sen soveltamisalan piiriin kuuluvat myös sosiaali- ja terveyspalvelut.

Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö velvoittaa palvelemaan asiakasta äidinkieli huomioon ottaen. Äidinkielen huomioon ottamisesta säädetään muun muassa laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista (380/1987), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) ja sosiaalihuoltolaissa (1301/2014). Lisäksi terveydenhuoltolain (1326/2010) 6 §:ssä terveydenhuollon kielinä ja vanhuspalvelulain (980/2012) 8 §:ssä palvelujen kielinä mainitaan suomi, ruotsi ja saame. Myös potilaslaki (785/1992) 3 § edellyttää potilaan äidinkielen ja kulttuuritaustan huomiointia. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö on luonteeltaan valtakunnallista. Tätä selvitystä tehdessä sote-uudistukseen liittyvä lainsäädäntö on vielä valmistelussa. Sote-uudistus tulee vaikuttamaan monin tavoin saamelaisten kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa koskevaan lainsäädäntöön.

Lainsäädäntö määrittelee saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen minimitason. Kuten saamen kielilain 24 §:ssä todetaan, viranomainen voi antaa parempaakin kielellistä palvelua kuin mitä laissa edellytetään. Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan palveluiden osalta ei tällä hetkellä päästä edes lainsäädännön määrittelemään minimitasoon (ks. esim. Arola 2021).

4 Saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tarve

4.1 Aiemmat selvitykset

Saamenkielisten ja saamelaiseen kulttuuriin pohjautuvia työmenetelmiä osaavien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tarve on todettu useissa aiemmissa selvityksissä (ks. esim. Arola 2021, Pasanen 2016, Lehtola & Ruotsala 2017, Heikkilä et al. 2013). Ammattilaisten tarpeen arvioinnista tekee haastavaa se, että toisin kuin esimerkiksi saamenkielisille opettajille, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ei ole korvamerkitty yhtään virkaa eli työntekijöiden tarvetta ei voida arvioida täyttämättä jääneiden virkojen määrällä. Samalla jää saamatta tarkempi tieto siitä, mitä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia tarkalleen tarvittaisiin. Valtion talousarviossa sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla on kyllä ollut vuodesta 2002 korvamerkitty valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaiskäräjät jakaa tämän valtionavustuksen saamelaisalueen kunnille, jotka käyttävät sen saamenkielisten työntekijöiden palkkakuluihin. Tämä rahoitusmekanismi ei kuitenkaan auta mittaamaan saamenkielisten työntekijöiden tarvetta, koska valtionavustuksen määrää ei ole sidottu todelliseen työntekijätarpeeseen, ja Saamelaiskäräjillä ja kunnilla on vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa avustuksen määrään.

Vaikka saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön tarpeesta ei ole saatavilla konkreettisia lukuja tarvittavien työntekijöiden tarkkuudella, aiemmissa selvityksissä on saatavilla runsaasti muuta tietoa aiheesta. Olemassa oleva tieto painottuu saamelaisten asiakkaiden ja potilaiden kokemuksiin palveluiden saavutettavuudesta ja laadusta, saamen kieliä koskevan lainsäädännön toteutumisen arviointiin ja saamenkielisten työntekijöiden osaamistarpeiden laadulliseen arviointiin.

Saamebarometri on osa oikeusministeriön vaalikausittain toteuttamaa kielellisen lainsäädännön soveltamisen seuranta, joka on osa eduskunnalle annettavaa kertomusta kielellisen lainsäädännön soveltamisesta. Saamebarometri on toteutettu kaksi kertaa, vuosina 2016 ja 2020. Barometrissa painotetaan eri vuosina eri asioita. Vuoden 2016 barometrin painopisteinä olivat sosiaali- ja terveyspalvelut, vuoden 2020 barometri taas keskittyi valtiollisiin palveluihin. (Arola 2021, Pasanen 2016.) Vuoden 2016 Saamebarometrin keskeisiä tuloksia sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta oli se, että saamenkielisten

terveyspalveluiden saanti on hyvin vähäistä, ja kokemukset sosiaalipalveluiden saamisesta saamen kielillä aivan yksittäisiä. Toisaalta pienessä yhteisössä jo yksikin saamenkielinen työntekijä voi merkittävästi parantaa jonkin tietyn palvelun saatavuutta omalla kielellä. Vuoden 2016 barometrissä esiin nousee myös saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön riittävä kielitaito: potilaan ja asiakkaan näkökulmasta sujuva asiointi edellyttää, että henkilöstön ammatillinen kielitaito on riittävän hyvää. Saamen kielten arkikielitaidolla ei välttämättä pärjää kaikissa sosiaali- ja terveysalan työtehtävissä. (Pasanen 2016, 29–31, 51.)

Vuoden 2016 Saamebarometri nostaa esiin myös saamen kielten käytön domeenit eli käyttöyhteydet, joissa saamen kieliä on totuttu käyttämään. Pasanen nostaa esiin, että saamen kielten tapauksessa on kyse uhanalaisista vähemmistökielistä, joita ei ole vielä totuttu käyttämään palveluissa ja muissa virallisissa yhteyksissä. Pasanen huomauttaa, että saamenkielisten palveluiden tarvetta ei voida arvioida sen perusteella, että miten ihmiset tiettyinä aikana haluavat käyttää saamenkielisiä palveluita vaan lähtökohtana saamenkielisten palveluiden tarpeelle on kielilainsäädännön minimitasolle pääseminen. Haluttomuudelle käyttää saamen kieliä palveluissa voi olla syynä esimerkiksi sanastopuutteet, joita korjataan koko ajan. Saamen kielten tilanne elää ja muuttuu koko ajan, ja palveluiden tulee vastata tähän muutokseen. (Pasanen 2016, 43.)

Vuoden 2020 Saamebarometri keskittyy valtiollisiin palveluihin, mutta tuottaa samalla yleistietoa saamen kielten tilanteesta sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen arvioimisen tueksi. Vuoden 2020 barometrissä esiin nousee edelleen saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saamisen satunnaisuus. Tilanne ei ole juurikaan muuttunut vuodesta 2016. Vuoden 2020 barometrissä nousee selkeästi esiin kyselyyn vastaajien huoli saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden puutteen vaikutuksesta potilasturvallisuuteen. (Arola 2021, 19, 49, 56.)

Vuoden 2020 Saamebarometri eroaa vuoden 2016 barometristä olennaisesti siinä, että se on kohdistettu myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuville saamenkielisille. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten määrää voidaan tarkastella toisaalta kasvavana palvelutarpeena kotiseutualueen ulkopuolella, mutta toisaalta myös yhteisön kielivarantona. Vuoden 2020 Saamebarometrin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvista vastaajista merkittävä osa käyttää saamen kieliä jossain yhteydessä, esimerkiksi perheen ja sukulaisten kanssa (Arola 2021, 39). Tässä kielitaitoisessa joukossa lienee myös sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä.

Sekä 2016 että 2020 barometrit nostavat esiin inarin- ja koltansaamenkielisten palveluiden tilanteen erityisenä huolen kohteena. Inarin- ja koltansaamenkielisiä palveluita on saatavilla erittäin vähän, eikä niiden tilanteessa näy muutosta vuodesta 2016 vuoteen 2020. Barometrien perusteella vaikuttaa siltä, että nykyiset toimenpiteet saamenkielisten

sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden määrän lisäämiseksi ovat erityisen riittämättömiä inarin- ja koltansaamenkielisten yhteisöjen kannalta.

Keväällä 2021 valmistuu MoniSoTe-hankkeen selvitys saamen kielten ja kulttuurin osamistarpeista sosiaali- ja terveysalalla. MoniSoTe-hankkeen tuloksia ei ole vielä julkaistu, mutta alustavat tulokset ovat olleet käytössä tätä selvitystä kirjoittaessa. MoniSoTe-hankkeen selvitys nostaa ensimmäistä kertaa esiin saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeita sillä tarkkuudella, että niiden pohjalta voitaisiin järjestää täydennyskoulutusta. Hankkeen saamelaisosion tulosten perusteella on tarkoitus toteuttaa täydennyskoulutusmoduuli yhteistyössä Lapin yliopiston kanssa. (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021.) Moduulin sisältö ei ollut valmis tätä selvitystä kirjoittaessa, joten tässä ei ole mahdollista arvioida, kuinka hyvin moduuli vastaa MoniSoTe-hankkeen selvityksessä esiin nousseisiin täydennyskoulutustarpeisiin.

Saamen kieliiin liittyvistä koulutustarpeista MoniSoTe-hankkeen selvityksessä nousee esiin ammatilliseen kielitaitoon liittyvät koulutustarpeet. Suurin syy, miksi kyselyyn vastanneet saamen kieliä osaavat henkilöt eivät käyttäneet saamea työkielenään oli ammatillisen kielitaidon puute. On merkillepantavaa, että ammatillisen kielitaidon puutetta kokivat myös ne vastaajat, jotka olivat oppineet jonkin saamen kielen ensimmäisenä kielenään. (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021.) Tämä kertoo osaltaan samasta ilmiöstä, jonka Laura Arola (2020, 42) nostaa esiin saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmälle tekemässään selvityksessä: saamenkielisen ammattisanaston hallintaan tarvitaan erillisiä toimenpiteitä, sillä nykyinen koulupolku ei tue ammattisanaston kehittymistä.

MoniSoTe-kyselyyn vastanneista pohjoissaamen kieltä osaavista vastaajista 18 henkilöä käyttää sitä työkielenä. Saman verran ei käytä pohjoissaamea työkielenä, mutta heillä on arkikielen tai passiivinen kielitaito pohjoissaamessa. Heikkilä nostaa esiin, että näiden henkilöiden kielitaidon nostaminen ammatilliselle tasolle kaksinkertaistaisi pohjoissaamen kieltä työssään käyttävien sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden määrän. Myös inarin- ja koltansaamen osaajissa on henkilöitä, joilla on jonkinlainen pohjakielitaito, mutta jotka eivät vielä voi käyttää kieliä työkielinsä. MoniSoTe-selvitys oli valtakunnallinen, ja merkittävä tulos on se, että saamenkielisiä työntekijöitä on myös saamelaisalueen ulkopuolella, myös inarin- ja koltansaamenkielisiä. (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021.) Inarin- ja koltansaamen kieliyhteisöt ovat pieniä ja nämä saamelaisalueen ulkopuolella asuvat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset voivat olla tärkeässä roolissa erityisesti pienten kielten palveluiden tilannetta parannettaessa. Pohdittavaksi tulevat palveluiden järjestämisen tavat tulevaisuudessa: miten näiden henkilöiden kieli- ja ammattitaito saataisiin saamelaisyhteisön käyttöön. Saamebarometrissä 2020 on havaittavissa, että asenteet sähköisten palveluiden käyttämisestä kohtaan ovat muuttuneet myönteisimmiksi (Arola 2021, 58). Asenneilmapiirin muutos voisi mahdollistaa saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden osaamisen hyödyntämisen tulevaisuudessa etäyhteyksin, sekä erilaisten sähköisten järjestelmien,

kuten ajanvarauksen tai OmaOlon, hyödyntämisen saamen kielillä sosiaali- ja terveysalalla. MoniSoTe-selvityksen perusteella on selvää, että saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan täydennyskoulutuksen toimenpiteiden on oltava valtakunnallisia, jos halutaan hyödyntää koko se osaajien määrä, joka kieliyhteisöllä on käytössään. Erityisesti inarin- ja koltansaamenkielisten yhteisöjen kannalta kaikkien kieltä osaavien ammattilaisten saaminen mukaan koulutustoimenpiteisiin on tärkeää. Saamenkieliset sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset nostivat itse MoniSoTe-kyselyssä esiin konkreettisia kehittämistarpeita saamen kielten opetukseen liittyen: heillä on tarvetta pitkäkestoisiin koulutuksiin, joiden sisältö on räätälöity heidän työnsä sisällön kannalta mielekkääksi (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021). Sosiaali- ja terveysalalla työtehtävien kirjo on laaja, ja siten myös tarvittava sanasto voi olla eri työtehtävissä hyvin erilaista.

MoniSoTe-hankkeen selvitys kartoitti myös sosiaali- ja terveysalan henkilöstön tarvetta saamelaiseen kulttuuriin liittyvään täydennyskoulutukseen. Esiin nousi muun muassa useita asiakas- ja hoitotyön menetelmiin ja saamelaiseen vuorovaikutustapaan liittyviä tarpeita. Tarpeet olivat spesifejä, eri alojen erityisosaamiseen liittyviä. Heikkilä toteaa, että vaikuttaa, että tällaiselle syventävälle erityistiedolle on enemmän tarvetta saamenkielisten ammattilaisten keskuudessa kuin yleistiedolle saamelaisesta kulttuurista. (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021.) Merkillepantavaa on, että tällaista syventävää tietoa ja saamelaiskulttuurilähtöisiä työmenetelmiä ei tällä hetkellä sisälly yhteenkään sosiaali- ja terveysalan koulutukseen Suomessa.

Vuosina 2015–2018 toteutettu SÁRA – saamelaisten hyvinvointi ja yhdenvertaisuus -tutkimushanke keskittyi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten palveluihin. Tutkimuksessa tuli esiin, että saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ei ole juurikaan saatavilla saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita. Niille kuitenkin nähtiin olevan tarvetta, erityisesti psykososiaalisen tuen palveluille sekä lapsiperheiden ja ikäihmistien palveluille. SÁRAssa nousi esiin myös mielenkiintoinen ero sukupolvien välillä suhtautumisessa saamenkielisiin palveluihin. Siinä missä iäkkäämmät saamelaiset eivät ole välttämättä tottuneet käyttämään palveluita saamen kielillä, osa nuorista aikuisista on jo tottunut käyttämään saamenkielisiä palveluita oman lapsuutensa saamenkielisestä varhaiskasvatuksesta lähtien. (Heikkilä et al. 2019.)

SÁRA-tutkimusta edelsi saamelaisalueella toteutettu Buorre eallin – saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut -tutkimushanke. Saamelaisten palvelutyytyväisyys ja palvelujen saatavuus osoittautuivat muun Suomen keskimääräistä tasoa alhaisemmiksi. Saamenkielisiä palveluita oli tarjolla vain vähän, eikä niiden kehittämiseksi ollut pitkäaikaisia suunnitelmia. Saamenkielisten työntekijöiden määrä todettiin riittämättömäksi, ja rekrytointia hankaloitti se, ettei saamen kielen taitoa juurikaan huomioutu palkkauksessa. Saamen kielten huomioinen palkkauksessa on kuitenkin parhaillaan muuttumassa muun muassa saamelaisalueen kuntien yhteisen kielistrategiatyön kautta. Saamelaisalueen kunnista

useampi on nostanut tai nostamassa saamen kielten taidosta maksettavan kielilisen määrää. (Heikkilä et al. 2013.) Käytännöt saamen kielten taidosta maksettavan kielilisen suhteen muuttunevat jonkin verran sote-uudistuksen yhteydessä, kun yksittäiset kunnat eivät enää itsenäisesti päättä kielilisen määrästä.

Saamelaiskäräjät on omasta näkökulmastaan toistuvasti nostanut esiin saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön liian vähäisen määrän ja sen merkityksen muun muassa potilasturvallisuudelle. Saamelaiskäräjät on esittänyt toimenpiteitä, muun muassa kunnissa saamen kielen taidosta maksettavan kielilisen, saamenkielisten palveluiden tuottamiseen varatun valtionavustuksen sekä saamen kielilain toteuttamiseen varatun määrärahan nostoa toistuvasti. Vaikka kielilisen nostaminen onkin nyt 2021 kuntien asialistalla kielistrategiatyön kautta, on merkillepantavaa, että Saamelaiskäräjien esiin nostamat ratkaisuehdotukset saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuuden vakavien puutteiden korjaamiseksi ovat edenneet hitaasti, jos laisinkaan, sillä palveluiden lakisääteisenä järjestämisvastuullisina käytännön toimenpiteistä vastaavat muut toimijat kuin Saamelaiskäräjät.

4.2 Tulevaisuuden tarpeet

Aiemmista tutkimuksista, selvityksistä ja raporteista nousee esiin useita tulevaisuuden kehityssuuntia, jotka vaikuttanevat saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, ja siten myös alalla tarvittavan kielitaitoisen henkilökunnan määrään. Nostan esiin joitakin keskeisiä tulevaisuuden palvelutarpeisiin vaikuttavia kehityssuuntia.

Saamenkieliset lapsiperheet

Jo vuoden 2016 Saamebarometrissä tuli ilmi kielenelvytyksen eteneminen saamelaisyhteisössä. Yhä useampi perhe valitsee puhua lapsilleen saamen kieltä. (Pasanen 2016, 22.) Tämä heijastuu jo nyt varhaiskasvatus- ja kielipesäpalveluiden tarpeisiin. Samalla tarve lapsiperheiden käyttämiin saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin kasvaa, kuten on huomattu esimerkiksi neuvolapalveluiden osalta (Lehtola & Ruotsala 2017). Saamenkielinen varhaiskasvatus ja kielipesät tekevät paljon yhteistyötä neuvolojen kanssa, joten saamenkielisillä neuvolapalveluilla on tärkeä rooli myös palveluiden välisen yhteistyön sujuvoittamisessa. Saamelaisten kotiseutualueella on vahvoja saamenkielisiä kieliympäristöjä, joissa kasvaa myös yksikielisesti saamenkielisiä lapsia, joille omakieliset neuvolapalvelut ovat erityisen tärkeitä.

Lapsiperheiden palvelutarpeet koskevat myös pienempiä saamen kieltä, ja erityisesti kolttasaamen kieltä. Kolttakulttuurisäätiö sai alkuvuodesta 2021 Suomen kulttuurirahastolta merkittävän apurahan kolttasaamelaisten lasten omakielisen koulupolun turvaamiseen

kielipesistä peruskouluun. Koltansaamen kielen vahvistuminen lapsiperheissä heijastunee myös lapsiperheiden käyttämien sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, esimerkiksi neuvolapalveluihin ja kouluterveydenhuoltoon.

Saamenkieliset ikäihmiset

Väestön ikääntyessä tarve ikäihmisten palveluille kasvaa. Ikääntyneille saamenkielisille ei ole tällä hetkellä tarjolla täysin saamenkielistä laitoshoidoa, vaan laitoshoidossa voi olla yksittäisiä saamenkielisiä työntekijöitä, jotka osallistuvat ikäihmisen hoitoon omien työvuorojensa aikana. Ikäihmisten saamenkielisillä palveluilla voidaan tukea saamelaiden vanhusten kotona, oman kulttuurin ja suvun keskellä asumista mahdollisimman pitkään.

Saamelaisalueen ulkopuolella asuminen

Yhä useampi saamelainen asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaisalueen ulkopuolella asuvien saamelaisten ikärakenne on nuorta. Tämä tarkoittaa saamenkielisten palveluiden tarpeen kasvua saamelaisalueen ulkopuolella, painottuen jälleen lapsiperheiden palveluihin. Toisaalta moni 1960–1970-lukujen muuttoliikkeen mukana saamelaisalueen ulkopuolelle muuttanut saamelainen vanhenee, ja tarvitsee omakielisiä ikäihmisten palveluita. Tämä palvelutarve voi tulla monelle suomalaiselle kunnalle yllättäen, sillä kyseessä on ensimmäinen saamelainen ikäpolvi, joka suurissa määrin on muuttanut saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle ja myös vanhenee siellä. (Heikkilä et al. 2019.)

Toisaalta saamelaisalueen ulkopuolella on koulutettuja saamenkielisiä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, jotka eivät tällä hetkellä työskentele saameksi muun muassa saamenkielisen työympäristön puutteen takia. Heidän osaamisensa olisi tärkeää saada saamelaisyhteisön käyttöön.

Totuus- ja sovintoprosessi

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työ on pääsemässä alkuun. Saamelaiskäräjät on korostanut omakielisen ja saamelaiskulttuurilähtöisen psykososiaalisen tuen tarvetta prosessin aikana (Saamelaiskäräjät 2019). Saamenkielisiä psykososiaalisen tuen palveluita on tällä hetkellä saatavilla vain vähän tai ei ollenkaan, ja parhaillaan valmistellaan mallia siihen, miten saamelaisten psykososiaalisen tuen tarve voidaan turvata totuus- ja sovintoprosessin aikana.

Omakielisen psykososiaalisen tuen tarve on noussut esiin useissa aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä jo ennen totuus- ja sovintoprosessin alkamista (ks. esim. Heikkilä et al. 2019, Lehtola & Ruotsala 2017). Vaikuttaa, että kyse on merkittävästä piiloon jääneestä palvelutarpeesta, jonka totuus- ja sovintoprosessi voi aktivoida. Totuus- ja sovintokomission työlle

on varattu rajallinen määrä aikaa, mutta on mahdollista, että piilevien palvelutarpeiden purkautuessa saamenkielisille ja saamelaisen kulttuurin huomioiville psykososiaalisen tuen palveluille on tarvetta vielä pitkään totuus- sovintokomission varsinaisen työn päättymisen jälkeenkin.

Sote-uudistus

Sote-uudistus tulee muuttamaan saamenkielisten palvelujen järjestämistapoja. Palvelu- ja työntekijätarpeet pysyvät samalla tasolla, mutta palveluita organisoidaan uusilla tavoilla. Tämä edellyttää saamenkielisten palveluiden kokonaisuuden tuntemusta osana johtamis-, esimies- ja kehittämistyötä.

4.3 Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden koulutustarpeiden arviointi luotettavasti

Kuten aiemmin on jo todettu, tarvetta saamenkielisille työntekijöille on kaikissa sosiaali- ja terveysalan työtehtävissä, kaikilla kolmella saamen kielellä. Tilanteen ratkaisemiseksi on kuitenkin lähdettävä liikkeelle jostain, ja helpolta tuntuva ratkaisu olisi lähteä katsomaan tarvittavien työntekijöiden määriä ja suunnata toimenpiteet niille aloille, jossa määrällinen tarve on suurin. Tarkkojen arvioiden tekeminen siitä, kuinka paljon ja mihin sosiaali- ja terveysalan työtehtäviin saamenkielisiä työntekijöitä tarvittaisiin, on kuitenkin mahdotonta. Tällä hetkellä yhteenkään sosiaali- ja terveysalan työhön saamelaisalueella tai sen ulkopuolella ei ole saamen kielen taitoa kelpoisuusehtona, kuten on esimerkiksi saamenkielisiä opettajia palkatessa. Tämän takia käytössä ei ole tietoa esimerkiksi täyttämättä jääneiden saamenkielisistä sosiaali- ja terveysalan viroista. Saamelaisalueella saamen kielilain (1086/2003) 14 § mukaisesti saamen kielten taito tulee katsoa hakijan eduksi rekrytointiprosessissa. Tämä pätee kaikkiin työtehtäviin, joita saamen kielilaki koskee, joten taaskaan ei saada irti käytännön toimenpiteiden priorisointia tukevaa tietoa.

Määrällisen seurannan lisäksi olisi syytä seurata sisällöllisiä tarpeita. Kuten aiemmista tutkimuksista tulee ilmi (Arola 2021, Pasanen 2016), jo yksi saamenkielinen osaaja jollain erityisalalla voi merkittävästi parantaa tilannetta. Näin on esimerkiksi saamelaisalueen kunnissa esimerkiksi sosiaalityöntekijän virka. Jos tällaista virkaa hoitaa saamenkielinen, kunnan kaikkia sosiaalityön palveluja on saatavilla saameksi. Pienissä kunnissa yhdelläkin työntekijällä voi olla suuri vaikutus. Laadullisen tarpeen arviointi on vähintään yhtä tärkeää kuin määrällisen, ja siinä täytyy ottaa huomioon yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset. Esimerkiksi totuus- ja sovintoprosessin eteneminen voi nopealla aikataululla lisätä saamenkielisen psykososiaalisen tuen tarvetta.

Saamelaisalueella saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavat kunnat ja Lapin sairaanhoitopiiri. Ne eivät kuitenkaan ole tähän asti keränneet järjestelmällisesti palautetta saamenkielisten palveluiden ja työntekijöiden tarpeesta, esimerkiksi asiakaskyselyillä tai muilla toimenpiteillä (Inarin kunta 2020). Tarvetta on kartoitettu yksittäisten hankkeiden ja tutkimusten kautta. Hankkeissa ja tutkimuksissa kerätty tieto kuvaa kuitenkin vain sen hetkistä tilannetta. Pitkän ajan seurantatutkimuksia saamenkielisen työntekijätarpeen kehittymisestä ei ole tehty. Hankkeissa ja tutkimuksissa kerätty tieto ei siis ole suoraan vertailukelpoista keskenään, joten tilanteesta on vaikea saada kokonaiskuvaa. Työntekijätarpeen seurannan kannalta voi olla merkityksellistä myös se, kenen näkökulmasta asiaa selvitetään. Kinnunen & Kitti (2013) ovat nostaneet esiin opinnäytetyössään, että palveluiden tuottajat eivät välttämättä tunnista tarvetta saamenkielisille palveluille.

Työntekijöiden määrän arvioinnin lisäksi tarvittaisiin tietoa siitä, miten jo toteutuneet sosiaali- ja terveysalan työntekijöihin kohdistuneet koulutushankkeet ovat vaikuttaneet. Tähän mennessä toteutettujen hankkeiden päättymisen jälkeen ei ole tehty systemaattista pitkän aikavälin seurantaa siitä, miten niiden kautta koulutetut saamenkieliset sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset ovat sijoittuneet työelämään. Tilanne on tyypillinen hankemuotoisessa toiminnassa: kun hankkeen organisaatio purkautuu hankkeen päättyessä, seurantavastuu ei jää kenellekään.

Tulevaisuudessa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen kannalta olisi keskeistä pystyä seuraamaan saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden määrää, tarvetta ja työllistymistä järjestelmällisesti pitkällä aikavälillä. Samalla tarvitaan tietoa jo toteutettujen ja tulevaisuudessa kokeiltavien saamenkielisten ammattilaisten koulutusmallien vaikuttavuudesta.

Seurannan aloittamisessa olisi tärkeää sopia eri toimijoille yhteiset kriteerit, joilla palveluiden tarvetta ja sitä kautta työntekijöiden määrän tarvetta arvioidaan, jotta saataisiin vertailukelpoista tietoa. Luotettavan kokonaiskuvan saaminen vaatii luultavasti useiden eri tietolähteiden ja näkökulmien yhteenluentaa. Saamelaisalueen kunnille palveluiden saatavuuden ja asiakastytyväisyyden seurantatyö voisi olla luonteva jatke kielistrategiatyölle. Lapin sairaanhoitopiirillä ei vielä ole omaa kielistrategiaa seurantatyön pohjaksi, vaan seurantatyön aloittaminen vaatisi saman tyypistä pohjatyötä kuin mitä kunnissa on jo tehty. Sote-uudistuksen jälkeen hyvinvointialue voisi olla yksi taho, joka keräisi tietoa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden toteutumisesta ja sitä kautta työntekijätarpeesta. Seurannassa on kuitenkin keskeistä huomioida saamelaisien osallisuus: saamelaisväestön kokemukset ja tarpeet eivät välttämättä tule esiin kaikille suunnatuissa asiakaskyselyissä, vaan voivat vaatia tarkempia kysymyksiä, erilaisia tiedonkeruumenetelmiä ja kielellisen saavutettavuuden erityistä huomiointia. Voi myös olla, ettei suomalainen palvelun tuottaja tunnista saamenkielisen palvelun tarvetta lainkaan (Kinnunen & Kitti 2013). Tämän takia Saamelaiskäräjillä kulttuuri-itsehallinnon toteuttajana tulisi

olla keskeinen rooli saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan palvelu- ja työntekijätarpeiden seurannassa. Lisäksi käsiteltävä tieto esimerkiksi palvelukokemuksista voi olla hyvin sensitiivistä. Saamelaiskäräjät on nostanut esiin erityisesti EU:n tietosuojadirektiivin erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat vaatimukset, sekä saamelaisten oikeuden itseään koskevaan tiedontuotantoon. Näistä syistä henkilöstötarpeen arviointiin on varattava riittävät resurssit sekä tutkimuseettinen osaaminen, jotta seurannassa voidaan ottaa huomioon tietosuoja ja yksilönsuoja pienessä yhteisössä sekä myös yhteisötason tutkimuseettiset kysymykset (ks. esim. Heikkilä & Miettunen 2016). Tällaista tiedontuotannon osaamista on ennestään Posken saamelaisyksiköllä. Näin laajan seurannan toteuttaminen vaatisi kuitenkin lisäresursseja.

5 Aiemmin toteutetut koulutukset saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kouluttamiseksi

5.1 Olemassa olevat koulutusrakenteet saamen kielten ja kulttuurin näkökulmasta

Ammatillinen koulutus

Saamen kielten opinnot on sisällytetty osaksi ammatillista koulutusta ainoastaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista siellä koulutetaan lähihoitajia, eli oppilaitoksessa on mahdollista suorittaa sosiaali- ja terveysalan perustutkinto. Sosiaali- ja terveysalan opinnot ovat suomeksi. Saamen kieliopintoihin ei kuulu erikseen sosiaali- ja terveysalan sanastoa, mutta kuten laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017, 44 §) edellyttää, opettajat räätälöivät kieliopintoja opiskelijoiden yksilöllisten tarpeiden mukaan. Saamen kielillä ei ole saatavilla sosiaali- ja terveysalan sanastoon painottunutta oppimateriaalia, joten alan sanaston huomioiminen jää yksittäisten opettajien varaan. Nykytilanteessa yksittäisellä opiskelijalla ja häntä opettavalla saamen kielen opettajalla on suuri rooli siinä, että opiskelija saa oman alan ammattikielitaitoaan tukevaa kielenopetusta. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen sijainnin ansiosta opiskelijoiden on mahdollista päästä harjoitteluun työympäristöön, jossa käytetään saamen kieliä ja joissa kohdataan saamenkielisiä asiakkaita.

Muissa ammattikouluissa saamen kielten opintoja ei ole tarjolla. Lapin koulutuskeskus Redusta kerrotaan, että heidän tietoonsa ei ole tullut tarvetta saamen kielten opinnoille. Ammatillisten oppilaitosten opetuskielestä säädetään kunkin oppilaitoksen järjestämisluvassa, mutta laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017, 24 §) mahdollistaa opetuksen antamisen myös saamen kielillä, järjestämisluvassa mainitun kielen lisäksi. Ammatillisen koulutuksen tutkintoihin sisältyy kaikille yhteisiä tutkinnon osio, joihin kuuluu muun muassa viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä sekä viestintä ja vuorovaikutus vieraalla kielellä (Ammatillisten tutkintojen perusteet). Näitä ei järjestetä missään oppilaitoksessa saamelaisalueen ulkopuolella saameksi. Erityisesti äidinkieleltään saamenkielisten ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden saamenkielisen koulutuspolun katkeaminen tässä vaiheessa on huolestuttavaa ammatillisen kielitaidon kehittymisen kannalta. Tilanne on

ristiriitainen, koska samaan aikaan laki ammatillisesta koulutuksesta edellyttää opintojen henkilökohtaistamista (531/2017, 44 §).

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluissa on niukasti mahdollisuuksia suorittaa saamen kieliin liittyviä opintoja. Ainoastaan Lapin ammattikorkeakoulu tarjoaa pohjoissaamen kielen alkeisopintoja. Tarjonta on yhteistä Lapin yliopiston opiskelijoille. Opinnot järjestää Saamelaisalueen koulutuskeskus. Jo valmiiksi saamen kieltä osaaville missään ammattikorkeakoulussa ei ole tarjolla saamen kielten kursseja.

Yliopistot

Lapin yliopisto on Suomen pohjoisin sosiaalityöntekijöitä kouluttava yliopisto. Siellä on tarjolla samat pohjoissaamen kielen alkeisopintoja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kautta, mutta ei lainkaan kieliopintoja jo ennalta saamen kieltä osaaville. Sosiaalityön opintoihin ei sisälly saamelaiseen kulttuuriin liittyviä sisältöjä. Opiskelijoilla on mahdollisuus suorittaa sivuaineena saamentutkimuksen opintoja.

Oulun yliopiston Giellagas-instituutissa opetetaan kaikkia kolmea Suomessa puhuttavaa saamen kieltä. Opintoja on tarjolla sekä vieraana kielenä että äidinkielenä. Äidinkielisten opinnoissa painotus on kielitieteellinen. Oulun yliopiston sosiaali- ja terveysalan opiskelijoilla on mahdollisuus ottaa saamen kieltä sivuaineeksi. Käytännössä tätä tapahtuu harvoin: tätä selvitystä varten haastatellut saamenkieliset sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset ja opiskelijat kertoivat, että eivät olleet käytännössä pystyneet suorittamaan kieliopinnoja käytännön ongelmien takia: kieliopintoja on vaikea sovittaa pääaineen aikatauluihin, ja erityisesti lääketieteellisen tiedekunnan kampukselta on pitkä matka Linnanmaan kampukselle, jossa saamen kielten opetus järjestetään. Moni koki, että Giellagaksen tarjoamat kieliopinnot eivät vastaa hänen tarpeitaan. Giellagaksessa lähestymistapa on kielitieteellinen eikä siten välttämättä palvele sitä ammatillista kielitaitoa, jota sosiaali- ja terveysalalla tarvittaisiin.

Sosiaali- ja terveysalan opinnoista Oulun yliopistossa on tarjolla lääketieteen, hammaslääketieteen ja logopedian opintoja. Syksyllä 2021 alkavat uutena psykologian opinnot. Lääketieteelliseen tiedekuntaan on käytössä opiskelijavalinnassa kiintiö saamenkielisille opiskelijoille. Saamenkielisten kiintiössä voidaan valita yksi opiskelija per lukuvuosi, ja samassa kiintiössä hakevat kaikkien kolmen Suomessa puhuttavan saamen kielen puhujat. Kiintiössä pääsee säännöllisesti sisään saamenkielisiä opiskelijoita. Tästä huolimatta kiintiöissä hakemista ei välttämättä tunneta tarpeeksi hyvin saamelaisnuorten keskuudessa. Saamelaisnuorten toisen asteen opinto-ohjauksessa olisi hyvä huomioida saamen kielten kiintiöt yhtenä opiskelijavalinnoissa. Muihin sosiaali- ja terveysalan oppiaineisiin saamenkielisillä

ei ole kiintiöitä. Lääketieteen, hammaslääketieteen ja logopedian opintoihin ei kuulu saamelaiskulttuuriin liittyviä sisältöjä. Psykologian oppiaineen opetussuunnitelma ei tätä selvitystä tehdessä ollut vielä valmis, mutta siihen on alustavien tietojen mukaan tulossa saamelaiskulttuuriin liittyvää sisältöä.

5.2 Uusien työntekijöiden kouluttaminen alalle erillisillä hankkeilla

Saamenkielisiä työntekijöitä on pyritty Suomessa kouluttamaan sosiaali- ja terveysalalle myös erillisellä hankkeella. Saamelaisalueen koulutuskeskus ja Diakonia-ammattikorkeakoulu järjestivät vuosina 2015-2018 sairaanhoitaja-diakonissakoulutuksen saamelaisalueella. Sosiaali- ja terveysalan opetussisällöt järjestettiin suomeksi, mutta kulttuurisensitiivisen opetuksen mallia kehittäen. Opiskelijat suorittivat myös kieliopintoja. Hanke oli kertaluontoinen, ja koulutukseen oli mahdollista hakea ilman saamen kielten pohjataitoa. (Ervelius 2018.)

Kuten hankemuotoisessa kehittämisessä usein käy, tulosten juurruttaminen ja seuraaminen on vaikeaa. Hankkeessa kehitetty kulttuurisensitiivisen opetuksen malli ei ole jäänyt sellaisenaan käyttöön, eikä Saamelaisalueen koulutuskeskus voi yksin toisen asteen oppilaitoksena järjestää sairaanhoitajakoulutusta. Koulutuksen osallistuneiden työllistymistä ei ole seurattu hankkeen päättymisen jälkeen.

Toisenlainen lähestymistapa saamenkielisten sairaanhoitajien kouluttamiseen on Sámi Allaskuvlan ja Tromssan yliopiston syksyllä 2020 alkaneessa hankkeessa. Siinä koulutetaan saamenkielisiä sairaanhoitajia, jotka osaavat jo saamea opinnot aloittaessaan. Opetus täysin pohjoissaamenkielistä. Myös harjoittelupaikoiksi pyritään löytämään saamenkielisiä työpaikkoja. Koulutukseen oli syksyksi 2020 61 hakijaa, joista 12 pääsi sisään. Opetus järjestetään monimuoto-opetuksena ja se on tarkoitus saada vakiinnutettua niin, että uusi koulutus lähtisi käyntiin joka toinen vuosi. Haasteena on ollut saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan opettajien löytäminen ja saamenkielisen opetusmateriaalin puute. Näitä ongelmia on tarkoitus ratkaista perustamalla Allaskuvlaan osaamiskeskus saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan osaamisen tueksi. Tällä hetkellä opintoja on tarjolla vain pohjoissaameksi, mutta tarkoituksena on laajentaa opintoja myös muille Norjassa puhuttaville saamen kielille. Koulutus antaa pätevyyden työskennellä sairaanhoitajana EU-alueella, eli koulutuksen käyneet voivat työllistyä myös Suomen puolelle. Syksyllä 2020 opintoja ei kuitenkaan aloittanut yksikään Suomen puolelta tuleva opiskelija, joskin tähän lienee vaikuttanut koronapandemia ja sen aiheuttamat rajasulut.

5.3 Alalla olevien työntekijöiden täydenniskouluttaminen

Alalla jo olevia sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä on pyritty täydenniskouluttamaan saamen kielten opinnoilla erilaisilla malleilla. Täydentävät kieliopinnot on tähän asti suunnattu lähinnä suomenkielisille työntekijöille.

Saamen kielilain (1086/2003) 31 § mukaan valtio maksaa valtionavustuksesta määrärahaa saamelaisalueen kunnille, seurakunnille, saamelaisten kotiseutualueen paliskunnille sekä 18 §:ssä tarkoitetuille yksityisille saamen kielilain toteuttamisesta aiheutuvien lisäkustannusten kattamiseksi. Tätä määrärahaa käytetään saamelaisalueen kunnissa muun muassa käännöskustannuksiin ja saamen kielilain 25 § mukaisen virkavapaan aikana tapahtuvan saamen kielen opiskelun työnantajalle aiheuttamien kustannusten kattamiseen. Käytännössä kunnat ovat myöntäneet työntekijöilleen virkavapaata vuoden kestäviin saamen kielten opintoihin Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa. Kyse on intensiivisistä opinnoista, joita ei voi suorittaa työn ohella. Kunnat ja saamelaiskäräjät ovat useaan otteeseen tuoneet esiin, että määräraha on liian pieni, koska tarvetta saamenkielisille työntekijöille on kunnan kaikilla toimialoilla. Erityisesti Inarin kunta on kokenut sen riittämättömäksi, sillä se riittää käytännössä yhden tai kahden työntekijän lähettämiseen vuoden kestävään kielikoulutukseen vuosittain, mutta kunnassa puhutaan kolmea saamen kieltä. Vuoden kestävä saamen kielten intensiivikoulutus on kunnille tärkeä väylä lisätä saamenkielisten työntekijöiden määrää, mutta koulutus ei välttämättä aina tuota ammatillisesti riittävää kielitaitoa vaan kielitaidon saaminen alkeista arkikielen kautta ammatilliselle tasolle vaatisi jatkokoulutusta ja kielitaitoa tukevia työjärjestelyjä omaan työhön palatessa. (Inarin kunta 2020, Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021.)

Lapin sairaanhoitopiiri ei ole lähettänyt työntekijöitään saamen kielten vuoden kestävään koulutukseen. Lapin sairaanhoitopiirillä on mahdollisuus lähettää työntekijöitään koulutukseen, mutta sitä ei mainita saamen kielilain 31 § pykälässä eikä se siten voi hakea määrärahaa tätä tarkoitusta varten. Sen sijaan Lapin sairaanhoitopiirissä on järjestetty työntekijöille mahdollisuus osallistua pohjoissaamen alkeiskurssille vuosina 2015 ja 2016. Tällä hetkellä saamen kielten alkeisopintoja ei ole tarjolla. Jo entuudestaan saamen kieliä osanneille ei ole ollut tarjolla täydentäviä saamen kielten opintoja.

Utsjoen kunta on tarjonnut työntekijöilleen jo muutaman vuoden ajan mahdollisuuden osallistua lukion saamen vieraan kielen opintoihin. Käytännössä sosiaali- ja terveysalan työntekijöillä on ollut vaikeuksia osallistua opintoihin vuorotyön takia. Utsjoella toteutetaan vuosina 2020–2022 Deanuleagis Sámostit-hanke, jonka yhteydessä on mahdollisuus tarjota sosiaali- ja terveysalan työntekijöille räätälöidympiä opintoja sekä opintoja sellaisille sosiaali- ja terveysalan työntekijöille, joilla on jo esimerkiksi suullinen saamen kielen taito, mutta kaipaavat tukea saamen kielen kirjoittamiseen.

5.4 Muut saamen kielten koulutukset

Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kouluttamiseksi on järjestetty vain vähän saamen kielten opintoja sisältäviä sosiaali- ja terveysalan opintoja. Onkin syytä huomata, että sosiaali- ja terveysalan työntekijät voivat hyötyä myös muista saamen kielisiin liittyvistä koulutushankkeista.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen vuoden kestäviin saamen kielten intensiiviopintoihin voi hakea myös ilman työnantajan tukea. Opintoihin voi hakea myös ennen työelämään siirtymistä, eli on mahdollista, että opinnot suorittaa sellaisia nuoria, jotka myöhemmin kouluttautuvat sosiaali- ja terveysalalle. Vuoden kestävien opintojen esikuvana on toiminut inarinsaamen kielen elvyttämistyössä keskeisessä roolissa ollut Complementary Aanaar Saami Language Education CASTLE -hanke. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen vuoden kestävien opintojen merkitys onkin erityisen suuri pienille inarin- ja koltansaamen kielille. Ongelmana on ollut riittävän rahoituksen löytyminen niin, että joka vuosi pystytäisiin tarjoamaan vuoden kestävät opinnot kaikilla kolmella saamen kielellä.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on parhaillaan käynnissä Saamen kielten tulkkaus-hanke (2020–2021). Opintoihin kuuluu myös sosiaali- ja terveysalan asiointitulkkausten harjoittelu. Saamenkieliset palvelut on saamen kielilain 19 § mukaan järjestettävä ensisijaisesti niin, että asia annetaan saamenkielisen työntekijän hoidettavaksi. Jos tämä ei onnistu, voidaan käyttää tulkkausta. Tulkkien, ja erityisesti asiointitulkkausten osaavien tulkkien, määrän kasvu helpottaa osaltaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden tilannetta.

6 Saamenkielisen ja saamelaisen kulttuurin huomioivan sosiaali- ja terveysalan koulutuksen järjestämismallien arvioiminen

Tässä selvityksessä on esitelty saamenkielisen ja saamelaisen kulttuurin huomioivat menetelmät osaavan sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeita, sekä aiemmin toteutettuja ja nyt meneillään olevia malleja ammattilaisten kouluttamiseksi. Näiden tietojen pohjalta pohdin tarkemmin muutamia mahdollisia malleja saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön kouluttamiseksi. Kaikki seitsemän mallia edellyttävät saamenkielisten oppilaiden ja opiskelijoiden opinto-ohjauksen tehostamista, jotta heillä olisi riittävästi tietoa saamen kielten taidon huomioinnista opiskelijavalinnoissa ja saamen kieliä sisältävistä ja saamenkielistä opiskelumahdollisuuksista eri oppilaitoksissa niin Suomessa, Ruotsissa kuin Norjassakin. Olen pyrkinyt löytämään malleja, jotka olisivat nykyisen lainsäädännön ja saamelaisyhteisön henkilöressurssien kannalta mahdollisimman toteuttamiskelpoisia. Mallit eivät kuitenkaan ole valmiita toimenpide-ehdotuksia vaan ne ovat tukimateriaalia saamen kielten ja saamelaisopetuksen kehittämisryhmän työlle.

Malli 1: Ammatillisen koulutuksen kehittäminen

Ammatillisen koulutuksen oppilaitoksissa ainoastaan saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on tarjolla saamen kielten opintoja. Vain yhdessä oppilaitoksessa tarjolla olevat kieliopinnot tavoittavat vain pienen osan mahdollisista toisen asteen saamenkielistä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoista. Kuten tässä selvityksessä on aiemmin todettu, ammatillisen koulutuksen tutkintoihin sisältyy kaikille yhteisiä osio, joihin kuuluu muun muassa viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä sekä viestintä ja vuorovaikutus vieraalla kielellä (Ammatillisten tutkintojen perusteet). Erityisesti äidinkieltään saamenkielisten ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden saamenkielisen koulutuspolun katkeaminen tässä vaiheessa on huolestuttavaa ammatillisen kielitaidon kehittymisen kannalta. Tilanne on ristiriitainen, koska samaan aikaan laki ammatillisesta koulutuksesta edellyttää opintojen henkilökohtaistamista (531/2017, 44 §).

Kuten saamen kielen etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihankkeessa on tullut ilmi, saamen kielten opinnoille on tarvetta saamelaisalueen ulkopuolella. Etäyhteyksiä

hyödyntävä hanke järjestää tällä hetkellä saamen kielten opetusta peruskoulun oppilaille ja lukio-opiskelijoille. Myös ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla voisi olla tarve saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävään opetukseen ympäri Suomen, sillä suurin osa ammatillisen koulutuksen opiskelupaikoista on saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella. Saamen kielen etäyhteyksiä hyödyntävässä opetushankkeessa on jo osaamista tällaisten valtakunnallisten etäopintojen koordinoinnista. Hankkeen yhteistyökumppanina on Utsjoen kunta, jossa on vahvaa osaamista peruskoulun ja lukion saamen kielten opetuksesta. Ammatillisen koulutuksen puolelta vastaavaa osaamista voisi löytyä Saamelaisalueen koulutuskeskukselta, jolle isompi osallistujamäärä voisi mahdollistaa kieliopintojen sisällöllisen räätälöinnin sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden tarpeita paremmin vastaavaksi.

Ammatillisen koulutuksen aikana annettava saamen kielten opetus olisi luonteva kielipolun jatkumo niille opiskelijoille, jotka ovat käyneet peruskoulun saamen kielellä tai jotka ovat peruskoulussa opiskelleet saamen kieltä äidinkielenä tai vieraana kielenä. Ammatilliseen koulutukseen jatkuva kielipolku pitäisi kielitaitoa yllä, jolloin kynnys käyttää kieltä työkielenä olisi nykyistä matalampi. Samalla opiskelijalla olisi mahdollisuus syventää kielitaitoaan esimerkiksi ammattisanaston osalta niin, että voisi käyttää saamen kieltä sujuvasti työkielenä. Ammatillisten opintojen aikana suoritettavat saamen kielten alkeisopinnot voisivat puolestaan toimia pohjana ammatillisen kielitaidon kehittymiselle myöhemmin työnantajan tukemana.

Saamen kielen etäyhteyksiä hyödyntävän opetushankkeen rahoitusmalli ei tällä hetkellä mahdollista ammatillisen koulutuksen kieliopintojen järjestämistä. Rahoitusmallin uudelleen arvioiminen ammatillisen koulutuksen näkökulmasta voisi olla tarpeen.

Malli 2: Korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittäminen

Kielivähemmistöjen kiintiöt mainitaan yliopistolain (558/2009) 36 §:ssä. Opiskelijavalintojen kielikiintiöissä on kyse yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 9 § mahdollistamasta positiivisesta erityiskohtelusta. Saamenkielisten kiintiötä Oulun yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan voidaan lisäksi perustella perustuslain 17 §:llä, jonka mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, sekä saamen kieliläillä, joka turvaa saamelaisille oikeuden asioida viranomaisissa saamen kielillä. Lisäksi aiemmin läpi käyty sosiaali- ja terveysalan lainsäädäntö turvaa oikeuden saada äidinkielen huomioivia sosiaali- ja terveyspalveluita. Jotta saamelaisen tosiasiallinen yhdenvertaisuus näihin palveluihin toteutuisi, tarvitaan saamenkielisiä työntekijöitä. Heidän saatavuuttaan voidaan turvata opiskelijavalintojen kiintiöiden kautta, ja siksi kiintiöt ovat perusteltuja (ks. esim. Nieminen 2019).

Oulun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan saamenkielisten opiskelijoiden kiintiö on ollut toimiva väylä kouluttaa saamenkielisiä lääkäreitä. On kuitenkin aiheellista pohtia,

riittääkö lääketieteellisen tiedekunnan kiintiö turvaamaan yliopistokoulutettujen saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten riittävän määrän vai olisiko kiintiöille tarvetta myös muissa tiedekunnissa ja koulutusohjelmissa. Kuten edellä on käyty läpi, saamenkielisten kiintiölle sosiaali- ja terveysalan opiskelijavalinnoissa on vahvat lainsäädännölliset perusteet. Kiintiöiden muodostamisesta ja käytöstä päättävät yliopistot itse. Saamelaisyhteiskunnan näkökulmasta keskeisiä tulevaisuuden sosiaali- ja terveysalan palveluiden tarpeita ovat psykososiaalisen tuen palvelut ja lapsiperheiden ja ikäihmisten palvelut. Oulun yliopistossa näihin tarpeisiin vastaisivat psykologian ja logopedian koulutukset. Lapin yliopistossa samoihin tarpeisiin vastaa sosiaalityön oppiaine.

Jos opiskelijavalinnoissa otettaisiin käyttöön uusia kiintiöitä, olisi odotettavissa, että erityisesti Oulun yliopiston saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden määrä kasvaisi. Tämä lisäisi tarvetta sosiaali- ja terveysalan tarpeisiin räätälöityihin kieliopintoihin (ks. malli 4).

Tällä hetkellä opiskelijavalintojen kiintiöissä ei oteta huomioon sitä, että Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Olisi syytä selvittää, miten hyvin yhden saamenkielisen opiskelijan kiintiöt palvelevat inarin- ja koltansaamenkielisten yhteisöjen tarpeita ja olisiko tarvetta huomioida pienemmät saamen kielet kiintiöissä jollakin tavalla.

Saamelaisnuoret eivät välttämättä tunne nykyisiäkään yliopistojen opiskelijavalintojen kielikiintiöitä tarpeeksi hyvin. Asiaan tulisi kiinnittää huomiota opinto-ohjauksessa, jotta varmistettaisiin nykyisten ja mahdollisten uusien kiintiöiden tehokas hyödyntäminen ja saamenkieliset nuoret osaisivat käyttää tätä hakuväylää.

Malli 3: Täysin saamenkieliset ammattikorkeakouluopinnot

Ammattikorkeakoululaki (14.11.2014/932) ei mainitse mahdollisuutta käyttää kielikiintiöitä opiskelijavalinnassa. Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) puoltaisi kiintiöiden käyttöä myös ammattikorkeakouluissa, mutta siitä ei ole ennakkotapausta. Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kouluttamisen kannalta toteuttamiskelpoisempi vaihtoehto voisi olla ammattikorkeakoululain 28 a §:n mahdollistama erillisvalinta, jossa voidaan valita opiskelijoita vieraskieliseen koulutukseen yhteishaun ulkopuolella. Tällöin ammattikorkeakoulu voisi järjestää erillisen saamenkielisen koulutusohjelman.

Norjassa Sámi Allaskuvlassa meneillään oleva saamenkielisten sairaanhoitajien koulutus antaa pätevyyden myös Suomen puolelle, eli opintojen sisällöt vastaavat riittävästi sairaanhoitajan opintoja Suomen ammattikorkeakouluissa. Suomen puolella ei ole saamenkielisiä opettajia vastaavan koulutuksen järjestämiseen, mutta yhteistyö Allaskuvlan kanssa olisi mahdollista. Esimerkiksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksella on jo ennestään kokemusta sairaanhoitajaopintojen järjestämisestä yhteistyössä suomalaisen

ammattikorkeakoulun kanssa. Kieliyhteisön resurssien kannalta Allaskuvlaan syntyvän osaamiskeskittymän hyödyntäminen myös Suomen puolella olisi järkevää.

Yhteistyö Allaskuvlan sairaanhoitajaopintojen kanssa olisi mahdollista pohjoissaameksi. Allaskuvla ei tällä hetkellä pysty vastaamaan inarin- ja koltansaamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutustarpeisiin. Yhteistyön luominen olisi kuitenkin tärkeää saamelaiskulttuuriin pohjautuvien työmenetelmien kehittämisen kannalta: tällaisista menetelmistä voisi myöhemmin olla hyötyä myös koltan- ja inarinsaamenkielisille.

Tällaisen valtionraajat ylittävän yhteistyöhankkeen suunnittelu vaatisi henkilöresurssin.

Malli 4: Ammatillisen kielitaidon kurssit saamen kieliä entuudestaan osaaville opiskelijoille ja työntekijöille

Suomessa tarjottavaan sosiaali- ja terveysalan koulutukseen ei Suomessa tällä hetkellä sisälly missään ammatillista kielitaitoa tukevia saamen kielten opintoja. Kieliopinnot, jos niitä sosiaali- ja terveysalan koulutukseen sisältyy, ovat muusta opetuksesta irrallisia. Yksittäisen opiskelijan vastuulle jää sosiaali- ja terveysalan opintojen sisällön yhdistäminen kieliopintoihin. Aikaisempien selvitysten perusteella tämä näyttäisi johtavan puutteisiin ammatillisessa kielitaidossa. Myös kielten sanaston kehittämisen tilanne vaikuttaa asiaan: ammattikieleen voi kuulua sellaista sanastoa, jolle ei vielä ole vakiintuneita saamenkielisiä ilmaisuja.

Sosiaali- ja terveysalan henkilöstö työskentelee moninaisissa tehtävissä ja tarvitsee siksi monenlaista kielitaitoa ja sanastoa. Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ammattikielen vahvistaminen edellyttää kohdennettuja toimenpiteitä eri ammattilaisille, kartoittaen kussakin ammatissa tarvittavan erityissanaston. Ammattikielen vahvistamisessa voisi olla hyödyllistä ylittää suomalaisen koulutusjärjestelmän rajanvedot. Esimerkiksi hoitotyön sanasto voi olla samantyyppistä sairaanhoitajilla ja lääkäreillä, vaikka he tulevatkin eri oppilaitoksista. Samoin psykologien ja psykiatristen sairaanhoitajien tarvitsema ammattikieli voi olla hyvin lähellä toisiaan. Ammattikieltä vahvistavia opintoja voitaisiin lähteä tarjoamaan esimerkiksi erillisen hankkeen kautta, jossa tarjottaisiin eri sisältöisiä moduuleja erilaisiin tarpeisiin. Tällaisia moduuleja voisivat olla esimerkiksi juuri hoitotyön tai psykososiaalisen tuen kieliopinnot. Moduuleihin voisi sisältyä myös yleisempiä yhteisiä kieliopintoja, esimerkiksi kielenhuoltoa ja kirjoittamista. Moduulit voisivat osaltaan tukea niitä työnantajan tuella vuoden kestävästä saamen kielen opinnot suorittaneista, jotka eivät saavuta vuodessa ammatillista kielitaitoa.

Tärkeää olisi myös, että sosiaali- ja terveysalan opiskelijat ja ammattilaiset pääsisivät harjoittelemaan saamen kielten käyttämistä ammattikielenä turvallisessa ympäristössä. Yksi keskeinen ongelma nykyisissä koulutusmuodoissa on se, että ihminen voi opiskella sekä

sosiaali- ja terveysalan opintoja että saamen kieliä yhdistämättä näitä kertaakaan opiskeluajana. Ensimmäinen tilanne ammatillisen saamen kielen käyttöön voi tulla työelämässä, jossa tilanteeseen voi liittyä esimerkiksi hoitovirheen riski. Kynnys käyttää kieltä ammatillisesti ensimmäistä kertaa tällaisessa tilanteessa on korkea. Ammatillista saamen kieltä vahvistavat moduulimuotoiset opinnot voisivat tarjota opiskelijoille turvallisen ympäristön harjoitella ammatillisen kielen käyttöä.

Koska saamenkielisiä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia on lukumäärällisesti vähän, olisi luontevaa tarjota samoja ammattikielitaitoa vahvistavia kieliopintoja myös alan saamenkielisille opiskelijoille. Näin saataisiin opintoihin riittävä määrä opiskelijoita. Inarin- ja koltansaamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja opiskelijoiden määrä ei luultavasti riittäisi ammatikielen sisällön mukaan räätälöityihin moduuleihin, mutta moduulimallissa voisi olla inarin- ja koltansaamen moduulit räätälöitynä juuri kyseisten työtekijöiden tarpeisiin.

Moduulimallin valmistelu vaatisi sisältöjen suunnittelua tarkasti sen mukaan, että millä aloilla on riittävästi ammattilaisia ja opiskelijoita, joille yhteisiä moduuleita kannattaisi muodostaa. Mallin täytyisi myös olla joustava niin, että se pystyisi reagoimaan nopeasti esiin tuleviin tarpeisiin. Toteuttaminen edellyttäisi laajaa yhteistyötä saamen kielten ammattilaisten kanssa, erityisesti uutta sanastoa normittavan Giellagáldun kanssa. Mallia voisi kokeilla esimerkiksi hankemuotoisena, ja tärkeää olisi seurata sen vaikutuksia saamen kielillä työskentelevien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten määrään pitkällä aikavälillä. Kuten MoniSoTe-selvityksessä tulee ilmi, vahvistamalla jo entuudestaan saamen kieltä osaavien, mutta ei sitä vielä työssä käyttävien, ammatillista kielitaitoa, voitaisiin jopa kaksinkertaistaa saamen kieliä työssään käyttävien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten määrää. Moduulimuotoiset täydentävät kieliopinnot voisivat olla hyvinkin vaikuttava keino lisätä saamen kieliä käyttävän henkilöstön määrää. Laajaan yhteistyöverkostoon ja moduulien räätälöintiin työelämän tarpeiden mukaan perustuvan koulutusmallin suunnittelu vaatisi henkilöresurssin.

Malli 5: Opintojen aikainen tuki saamen kielten opiskeluun ja harjoittelut kielitaitoa tukemassa

Tätä selvitystä tehdessä nousi esiin saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kielipolun katkeaminen alan opintoihin. Osa alalla nyt työskentelevistä ammattilaisista kertoi, että olisi ollut kiinnostunut opiskeluaikana suorittamaan saamen kielten opintoja, mutta sopivan tasoisia opintoja ei ollut tarjolla tai niiden löytäminen oli vaikeaa. Tällä hetkellä muut oppilaitokset kuin Saamelaisalueen koulutuskeskus eivät aktiivisesti tarjoa sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille saamen kielten opintoja. Saamenkieliselle opiskelijalle jää täten suuri vastuu sopivien kieliopintojen löytämisestä tilanteessa, jossa hän voi olla muutenkin uuden edessä, aloittamassa opiskelua. Arola (2020) nostaa saamenkielisten

aineenopettajien koulutustarpeita koskien esiin tarpeen tarjota aineenopettajiksi opiskeleville räätälöityjä saamen kielten opintoja. Sosiaali- ja terveysalalla on sama tarve. Kieliopin-
tojen sisältöjen lisäksi keskiöön nousee niiden pariin ohjaaminen, jotta sopivien kieliopin-
tojen löytäminen ei jäisi yksin opiskelijan vastuulle. Sosiaali- ja terveysalan näkökulmasta
olisi tarvetta jonkinlaiselle valtakunnalliselle alan opiskelijoiden saamen kielten opintojen
koordinoinnille, tai opinto-ohjaukselle, jossa tunnettaisiin saamelaisyhteiskunnassa me-
neillään olevat kielikoulutukset ja osattaisiin auttaa opiskelijaa löytämään juuri hänelle
sopivien kieliopin-
tojen pariin. Sopivien opintojen löytäminen on keskeistä, jos halutaan
hyödyntää koko saamenkielinen kieliresurssi: äidinkielisten lisäksi kieliopinnoista hyötyisi-
vät esimerkiksi saamen kieliä peruskoulussa tai lukiossa vieraana kielinä opiskeleet.

Lisäksi sosiaali- ja terveysalan opiskelijat tarvitsisivat tukea saamenkielisten harjoittelu-
paikkojen löytymiseen. Ongelmana on yleensä sopivan, kielitaitoisen ohjaajan löytyminen
harjoittelun ajaksi. Saamelaisalueen kunnat ja Lapin sairaanhoitopiiri voisivat kartoittaa
työntekijöistään ne, jotka olisivat valmiita ohjaamaan saamenkielisiä harjoittelijoita ja mai-
nostaa saamenkielisiä harjoittelupaikkoja sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksille. Tämä voisi
helpottaa työnantajien saamenkielisten osaajien rekrytointia pitkällä aikavälillä.

Malli 6: Saamen kielilain 31 §:n mukaisen määrärahan tason tarkistaminen

Saamen kielilain 31 §:n mukainen rahoitus on kunnille tärkeä, jotta ne voivat lähettää
suomenkielisiä sosiaali- ja terveysalan työntekijöitään saamen kielten vuoden kestäviin
intensiiviopintoihin. Vaikka vuoden kestävät kielikoulutukset eivät aina tuota ammatillista
kielitaitoa, ne ovat tärkeitä alkuja suomenkielisten työntekijöiden kielipolulla. Erityisen
suuri merkitys niillä on inarin- ja koltansaamenkielisille yhteisöille, joissa aikuisten mahdol-
lisuuksia opiskella kieli on todella rajatusti.

Nykyisellä tasolla oleva rahoitus ei riitä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kouluttami-
seen vuosittain, vaan kunnissa on tarve kouluttaa myös muiden alojen työntekijöitä. Inarin
kunnassa nykytasolla oleva rahoitus ei mahdollista kaikkien kolmen saamen kielen koulu-
tustarpeiden huomiointia. Suurista sosiaali- ja terveysalan työllistäjistä Lapin sairaanhoito-
piiri ei nykyisellään ole oikeutettu rahoitukseen. Nykyinen rahoitusmalli ei myöskään mah-
dollista pidempiä kieliopintoja, joihin saamelaisalueen kuntien yhteisen kielistrategian ja
MoniSoTe-selvityksen mukaan olisi tarvetta.

Saamen kielilain 31 §:n mukainen rahoitus tulee uudelleen arvioitavaksi sote-uudistuksen
yhteydessä. Tällöin on syytä tarkastella rahoituksen määrää ja tulevia käyttäjiä saamenkie-
listen sosiaali- ja terveysalan palveluiden hyvinvointialueen kokonaisuuden näkökulmasta.

Malli 7: Saamelaiskulttuurilähtöisten työmenetelmien kehittäminen ja jalkauttaminen

MoniSoTe-selvityksen perusteella saamelaisasiakkaiden parissa työskentelevillä sosiaali- ja terveysalan työntekijöillä on tarve saamelaiskulttuurilähtöisille työmenetelmille. Tällaiset menetelmät eivät tällä hetkellä kuulu mihinkään Suomessa järjestettävään koulutukseen, vaan työntekijät hyödyntävät omaa, henkilökohtaisessa elämässään hankkimaansa kulttuurista ymmärrystä työssään (Heikkilä, käsikirjoitus 28.1.2021). Tämän hiljaisen tiedon näkyväksi tekeminen olisi tärkeää, jotta voitaisiin alkaa tuottamaan esimerkiksi saamelaiskulttuurilähtöiset työmenetelmät huomioivaa materiaalia sosiaali- ja terveysalalle. Materiaalit ovat tärkeitä uusien työmenetelmien jalkauttamisessa. Nykyiset materiaalit, esimerkiksi kyselyt ja esitteet, voivat ohjata suomalaisen kulttuurin mukaiseen vuorovaikutukseen ja työmenetelmiin. Saamelaiskulttuurilähtöisten työmenetelmien osaamista kehittyä parhaillaan Norjassa Sámi Allaskuvlan sairaanhoitajakoulutuksen yhteydessä. Tämän osaamisen hyödyntäminen yli valtioiden rajojen olisi tärkeää. Saamelaiskulttuurilähtöisten menetelmien käyttöönotto ja eteenpäin opettaminen kurssien ja jalkauttaminen uusien materiaalien avulla vaatisi henkilöresurssin sekä lisärahoitusta. Saamelaiskulttuuriin pohjautuvien ja saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan materiaalien tuottamiseen ei ole erillistä rahoitusta, kuten esimerkiksi saamen kielten ja saamenkielisiin oppimateriaalien tuotantoon on.

7 Pohdinta

Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten määrä on tällä hetkellä niin vähäinen, että saamenkielisiä ja kulttuurinmukaisia sosiaali- ja terveyspalveluita ei pystytä toteuttamaan edes lainsäädännön edellyttämällä minimitasolla. Tässä selvityksessä on käyty läpi aiempia ja nykyisiä koulutusmalleja, joilla on pyritty vastaamaan saamenkielisten ja kulttuurilähtöiset työmenetelmät osaavien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutustarpeisiin. Vuosien aikana kokeiltujen toimien vaikuttavuutta ei ole seurattu järjestelmällisesti, mutta on selvää, että tähän asti kokeillut toimet eivät ole olleet riittäviä – palvelut eivät vielä yllä edes lainsäädännön turvaamalle minimitasolle.

Selvityksessä on nostettu esiin nykyisten koulutusmallien kehittämistarpeita, ja pohdittu tarkemmin seitsemän uuden koulutusmallin toteuttamiskelpoisuutta. Seitsemän mallia eivät kilpaile keskenään vaan ovat pikemminkin rinnakkaisia. Nykytilanne on niin huono, että sitä ei voida ratkaista yhdellä yksittäisellä toimenpiteellä vaan tarvitaan useita rinnakkaisia, toisiaan tukevia toimenpiteitä. Saamenkielisen ja saamelaisopetuksen kehittämisselvitysryhmä arvioi, mitä toimenpiteitä haluaa viedä eteenpäin.

Lisäksi selvityksessä on pohdittu mahdollisuuksia saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutustarpeiden arviointiin luotettavasti, vertailukelpoisesti ja pitkällä aikavälillä. Tällaiselle seurantamekanismille on todellinen tarve: tässä selvityksessä esiin nostetut seitsemän koulutusmallia ovat ratkaisuehdotuksia todella huonoon tilanteeseen. Seurantamekanismin lisäksi tarvitaan saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksen ja saatavuuden koordinaatiota käytännön tasolle asti. Tavoitteena täytyy olla, että näin huonossa tilanteessa ei oltaisi enää koskaan, vaan koulutustarpeisiin voitaisiin reagoida ennakoiden, koordinoitusti saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus koko ajan turvaten.

Toimenpiteitä tarvitaan nopeasti: saamelaisyhteisön kieliresurssia menee hukkaan jokaisen peruskoulussa tai koulussa saamen kieliä opiskelleen nuoren mukana, joka ei pysty sosiaali- ja terveysalan opintojensa aikana syventämään kielitaitoaan ammatilliselle tasolle. Sosiaali- ja terveysalan ammatilliset ja korkeakouluopinnot ovat osa samaa jatkumoa, jonka kehittämistarpeita Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama saamenkielisen ja saamen kielten opetuksen kehittämisselvitysryhmä on muutenkin työstänyt. Eheä saamenkielinen koulutuspolku varhaiskasvatuksesta tai kielipesistä alkaen tukee myös kielitaitoisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden määrän kasvua.

LÄHTEET

- Arola, Laura 2021: Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0> Luettu 28.2.2021.
- Arola, Laura 2020: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:30. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-836-6> Luettu 28.2.2021.
- Ervelius, Tiina (toim.) 2019: Sairaanhoitaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella. DIAK puheenvuoro 14. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla https://dialogi.diak.fi/wp-content/uploads/sites/8/2018/10/Diak_puheenvuoro_14_verkko.pdf Luettu 28.2.2021.
- Heikkilä, Lydia 2021: Saamen kielten ja kulttuurin osaamistarpeet sote-alalla. Saamenkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillisen osaamisen tarpeet – MoniSoTe-hanke. Käsikirjoitus 28.1.2021.
- Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Miettunen, Tuuli 2019: Buorre eallin gávpogis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 68. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Heikkilä, Lydia & Miettunen, Tuuli 2016: Yhteisöllisyys ja eettisyys saamentutkimuksessa. AGON 2/2016. Saatavilla <http://agon.fi/article/yhteisollisyys-ja-eettisyys-saamentutkimuksessa/> Luettu 28.2.2021.
- Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli 2013: Buorre eallin – saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Inarin kunta 2020: Inarin kunnan saamen kielistrategia, sisältäen saamelaisalueen kuntien yhteisen saamen kielten kielistrategian. Saatavilla <https://www.inari.fi/media/tiedostot-2020/hallinto-2020/saamen-kielistrategia-2020.pdf> Luettu 28.2.2021.
- Kinnunen, Oskari & Kittinen, Henri 2013: Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen Lapin sairaanhoitopiirissä. Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma, Lapin ammattikorkeakoulu.
- Lehtola, Riitta & Ruotsala, Piia 2017: Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus. Saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Saamelaiskäräjät, Posken saamelaisyksikkö. Saatavilla http://www.sosiaalikoylega.fi/uutiset/hankkeet/lape/saam_nykytila_lanupe_110117 Luettu 28.2.2021.
- Nieminen, Liisa 2019: Positiivinen erityiskohtelu: tehokas keino kohti tosiasiallista yhdenvertaisuutta vai tyhjiä sanoja vain? Lakimies 5/2019. s. 580–607.
- Pasanen, Annika 2016: Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 39. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0> Luettu 28.2.2021.
- Saamelaiskäräjät 17.12.2019: Saamelaiskäräjien kannanotto saamelaisten totuus- ja sovintokomission asettamisesta. Saatavilla <https://www.samediggi.fi/2019/12/17/saamelaiskarajien-kannanotto-saamelaisten-totuus-ja-sovintokomission-asettamisesta/> Luettu 28.2.2021.
- Suomen kulttuurirahasto 16.2.2021: Kulttuurirahastolta 500 kokovuotista apurahaa. Saatavilla <https://skr.fi/ajankohtaista/kulttuurirahastolta-500-kokovuotista-apurahaa> Luettu 28.2.2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN 978-952-263-849-6 (PDF)

ISSN 1799-0351 (PDF)